

KURSTYMO PRIEŠ BET KOKIOS TAUTOS, RASĖS, ETNINĘ, RELIGINĘ AR KITOKIĄ ŽMONIŲ GRUPĘ KVALIFIKAVIMO PROBLEMATIKA LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Viltė Aleknaite¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.28.6>

SANTRAUKA

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje dažnu atveju ikiteisminiai tyrimai dėl neapykantos kurstymo nutraukiami nepasiekus teismo, o teismuose didelė dalis asmenų, kurie kaltinami kurstę neapykantą, išteisinami nenustačius jų veiksmuose neapykantos kurstymo sudėties požymių, šiame tyrime aptariama neapykantos kurstymo kvalifikavimo Lietuvos teismų praktikoje problematika. Šio tyrimo tikslas yra atliktus sistemingą šios veikos analizę, įvertinti baudžiamosios atsakomybės už šiuos nusikaltimus taikymą EŽTT jurisprudencijos ir ultima ratio principo kontekste.

Atliktas tyrimas parodė, kad nei Lietuvoje, nei tarptautiniu mastu nėra įtvirtinto bendro neapykantos kurstymo apibrėžimo, tačiau neapykantos kurstymas gali būti apibūdinamas kaip bet kokios formos neapykantos, nukreiptos prieš asmenį ar asmenų grupę, išsiskiriančią tam tikru požymiu, skleidimas, skatinimas ar pateisinimas. Neapykantos kurstymas tiek Lietuvos teisės aktuose, tiek tarptautiniuose dokumentuose, įtvirtintas kaip nusikalstama veika, už kurią privaloma bausti baudžiamosios teisės priemonėmis. Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje bei Danijoje neapykantos kurstymas gali pasireikšti asmens įžeidimu ar žeminimu, tačiau Vokietijoje kurstant neapykantą turi būti sutrikdoma visuomenės rimtis. Tuo tarpu, Latvijoje neapykantos kurstymas gali pasireikšti per asmenų teisių ribojimą ar privilegijų suteikimą. Panašiai neapykantos kurstymas vertinamas ir Prancūzijoje, kur jis gali pasireikšti asmenis diskriminuojant, tačiau reikalinga įrodyti, kad neapykantos kurstymas sukėlė realius pavojingus padarinius – diskriminaciją, neapykantą ar net smurtą. Neapykantos kurstymo kvalifikavimas Lietuvoje nevisiškai atitinka EŽTT praktiką, kadangi Lietuvoje neapykantos kurstymu laikytini konkretūs ir tiesiogiai kurstantys neapykantą teiginiai, kai EŽTT neapykantos kalba pripažįsta ir

¹ Autorė yra teisės magistrė, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto absolventė, Lietuva. Straipsnis parengtas magistrinio darbo pagrindu.

netiesioginį neapykantos kurstymą, be to, priešingai EŽTT praktikai, Lietuvoje dažnu atveju vieno neapykantą kurstančio komentaro negana baudžiamosios atsakomybės taikymui, nes baudžiamosios atsakomybės taikymas už neapykantos kurstymo nusikaltimus Lietuvoje suvokiamas kaip ultima ratio priemonė, kai neapykantos kurstymo veiksmų pavojingumą pagrindžia jų sistemingumas ir reali grėsmė baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Neapykantos kurstymas, neapykantos kalba, ultima ratio.

SANTRUMPOS

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas
LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
ESBO – Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacija
ES – Europos Sąjunga

ĮVADAS

Remiantis Europos Sąjungos statistika, neapykantos kalbos atvejų skaičius pastaraisiais metais stabiliai augo.² Toks pats augimas matomas ir Lietuvoje, pavyzdžiui, kuomet 2019 m. viso užfiksuota 28 nusikalstamų veikų, numatytų BK 170 straipsnyje, atvejai, 2020 m. tų atvejų skaičius išaugo iki 50, 2021 m. pasiekė 82, o 2022 m. – 84 atvejus.³ Stengiantis kovoti su neapykantos kurstymu, 2008 m. lapkričio 28 d. Europos Tarybos pamatiniu sprendimu įtvirtinta, kad neapykantą kurstanti kalba yra nusikalstama veika ir Europos Sąjungos šalys įsipareigojo derinti savo įstatymus ir kitus teisės aktus taip, kad visose ES šalyse už neapykantos kurstymą būtų baudžiama.⁴ Tačiau, nepaisant to, kad neapykantos kurstymas Lietuvoje laikytinas nusikalstama veika ir už šią nusikalstamą veiką BK numatytos atitinkamos sankcijos, dažnu atveju, pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo, tik maža dalis tokių veikų pasiekia

² P. Bąkowski, „Combating hate speech and hate crime in the EU“, *European Parliamentary Research Service* PE 733.520 (2022), p. 1, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733520/EPRS_ATA\(2022\)733520_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733520/EPRS_ATA(2022)733520_EN.pdf), 2023 m. gruodžio 5 d.

³ Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas siekiant diskriminuoti ar išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui Lietuvoje (forma motyvai), https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=10368&datasource=80984, 2023 m. gruodžio 5 d.

⁴ 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis, Europos Sąjungos Taryba, Briuselis, 2008 m. lapkričio 28 d., publikuotas oficialiame ES internetiniame tinklalapyje EUR-Lex, 32008F0913

teismą,⁵ o remiantis Lietuvos teismų praktika, didelė dalis asmenų, kurie kaltinami kurstę neapykantą, išteisinami nenustačius jų veiksmuose neapykantos kurstymo nusikaltimo sudėties.⁶ Lietuvos teismų praktikoje pastebima, jog pripažįstant tam tikrus teiginius nusikalstama veika, yra vertinamas išsakytų teiginių pavojingumas, ir dažnu atveju įžeidžiančio ar žeminančio komentaro nepakanka, kad asmuo būtų patrauktas baudžiamajon atsakomybėn už neapykantos kurstymą.⁷ Tuo tarpu, EŽTT praktikoje, kvalifikuojant neapykantos kurstymo kalbą, pabrėžiama, kad neapykantos kurstymas gali pasireikšti tuo, jog asmuo yra įžeidžiamas, išjuokiamas, šmeižiamas, tai nebūtinai turi pasireikšti raginimu smurtauti prieš kokį nors asmenį ar jų grupę.⁸ Taigi Lietuvos teismų praktikoje kai kuriais atvejais pripažįstama, kad asmenys, išsakydami tam tikrus teiginius, netinkamai naudojosi saviraiškos laisve, tačiau pažymima, kad tokie teiginiai dėl savo pobūdžio negalėjo sukelti realios grėsmės baudžiamosios teisės saugomoms vertybėms, todėl nėra nustatoma neapykantos kurstymo nusikaltimo sudėtis. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką neapykantos kurstymo bylose taip pat pastebima, kad vienas iš pavojingumo matų yra asmens išsakytų teiginių skaičius⁹ ir dažnu atveju už vienkartinį neapykantą kurstantį komentarą griežčiausia atsakomybės forma nėra taikoma.¹⁰ Tokia Lietuvos teismų praktikoje susiformavusi taisyklė buvo paneigta EŽTT byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, kur teismas nurodė, jog sistemingumas, atsižvelgiant į BK įtvirtintą neapykantos kurstymo konstrukciją, apskritai nėra šio nusikaltimo sudėties požymis, o tais atvejais, kai išreiškiami teiginiai, nukreipti prieš asmens fizinį ar psichinį vientisumą, net ir vieno tokio pobūdžio komentaro turėtų pakakti baudžiamosios atsakomybės taikymui. Tai suponuoja, kad nepaisant BK numatytos formalios neapykantos kurstymo veikos sudėties, įžeidžiančio, žeminančio pobūdžio pareiškimo nepakanka, kad būtų galima laikyti, jog padarytas BK 170 straipsnyje numatytas nusikaltimas ir už jį būtų taikoma griežčiausia priemonė – baudžiamoji atsakomybė. Taigi, nors formaliai neapykantos kurstymas Lietuvoje ir yra įtvirtintas kaip nusikalstama veika, kaip to reikalauja tarptautiniai dokumentai, tačiau, atsižvelgiant į tai, kaip neapykantos kurstymas vertinamas jį kvalifikuojant, kyla pagrįstas klausimas, ar Lietuva pilna apimtimi įgyvendino tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintą pareigą nubausti asmenis už neapykantą kurstantį kalbą? Galbūt įžeidžiančio pobūdžio komentaro, nukreipto prieš vieną iš BK 170 straipsnyje numatytų pažeidžiamų asmenų grupių, turėtų pakakti konstatuojant, kad asmuo veikė suprasdamas savo veikos pavojingumą ir norėdamas taip veikti, ir todėl jo atžvilgiu turėtų būti taikoma griežčiausia atsakomybės forma – baudžiamoji atsakomybė?

Atsižvelgiant į tai, šio tyrimo tikslas buvo atliktus sistemine kurstymo prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę analizę, įvertinti baudžiamosios atsakomybės už

⁵ Žr. Išnašą Nr. 3.

⁶ *Valstybė p. V. S.* (Vilniaus apygardos teismas (2012, Nr. 1S-536-468/2012); *Valstybė p. A. D.*, Kauno apygardos teismas (2013, Nr. 1A-831-319-2013); VšĮ Europos žmogaus teisių fondas p. *Valstybė*, Vilniaus apygardos teismas (2015, Nr. 1S-1377-487/2015).

⁷ *Valstybė p. D. K.*, Vilniaus apygardos teismas (2019, Nr. 1A-511-654/2019); *Valstybė p. V. G.*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2016, Nr. 2K-86-648/2016).

⁸ Žr. EŽTT bylas: *Feret v. Belgium* (2009, peticijos Nr. 15615/07), *Cumpănă and Mazăre v. Romania* (2004, peticijos Nr. 15615/07), *Vejdeland and Others v. Sweden* (2012, peticijos Nr. 1813/07).

⁹ D. Murauskienė, R. Jurka ir J. Zajančauskienė, *The Instigation of Hatred: Questions of Legal Evaluation and Procedural Issues*, Entrepreneurship and Sustainability Issues 8, ISSN 2345-0282 (2020), 905, doi: 10.9770/jesi.2020.8.2(54).

¹⁰ *Valstybė p. R. B.*, Šiaulių apylinkės teismas (2022, Nr. 1-937-1065/2022); *Valstybė p. A. J.*, Kauno apygardos teismas (2019, Nr. 1A-131-579/2019).

šiuos nusikaltimus taikymą EŽTT jurisprudencijos ir ultima ratio principo kontekste. Tyrimui atlikti buvo naudojami kiekybinis ir kokybinis duomenų rinkimo metodai, siekiant atrinkti atitinkamus teismų sprendimus neapykantos kurstymo atveju Lietuvos ir EŽTT praktikoje, taip pat teisinės literatūros, teisės aktų bei teismų praktikos analizės metodas, skirtas išanalizuoti neapykantos kurstymo sampratą, reglamentavimą, nustatyti neapykantos kurstymo kvalifikavimo kriterijus.

NEAPYKANTOS KURSTYMAS. TEORINIAI ASPEKTAI

Tam, kad geriau suprasti neapykantos kurstymo nusikaltimus ir jų kvalifikavimo problematiką, pirmiausia būtina apžvelgti pačią neapykantos kurstymo sąvoką – kaip ji atsirado, kaip ji suprantama nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu, kokia yra galima neapykantos kurstymo apibrėžimo problematika.

Neapykantos kurstymo samprata

Neapykantos kalbos terminas buvo pavartotas jau 1977 metais Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (97) 20 dėl neapykantos kalbos, ją apibūdinant kaip veiksmus, kurie apima visų formų išraiškas, kuriais yra kurstoma, skatinama, skleidžiama ar pateisinama rasinė neapykanta, ksenofobija, antisemitizmas ar kitos neapykantos formos, pagrįstos netolerancija, taip pat agresyvaus nacionalizmo ir etnocentrizmo išreikšta netolerancija, mažumų, migrantų ir migrantų kilmės asmenų diskriminacija ir priešiškus prieš juos.¹¹ Tuo tarpu, neapykantos nusikaltimų sąvoka pavartota kiek vėliau – 2003 metais, ESBO rengtame susitikime, kur neapykantos nusikaltimai apibrėžti kaip visų formų ksenofobinio bei rasistinio smurto apraiškos, taip pat ir antisemitizmas.¹² Taigi, nors neapykantos kurstymo ir neapykantos nusikaltimų terminai atsirado skirtingu laikotarpiu, remiantis šiais pirmaisiais jų apibūdinimais Europos mastu, terminai skamba ganėtinai panašiai, tačiau neapykantos kurstymas traktuojamas kaip apimantis visų formų išraiškas, tuo tarpu neapykantos nusikaltimų apibrėžimas labiau konkretizuotas, nurodoma, kad jis pasireiškia smurtinio pobūdžio veiksmais.

I. Isokaitė savo moksliniame darbe šias sąvokas vartoja kaip sinonimus,¹³ tuo pačiu nurodydama, kad neapykantos veikas (pagal autorę – ir neapykantą kurstančią kalbą) įprasta atpažinti pagal ESBO suformuluotą sampratą, t. y. kad neapykantos nusikaltimai yra nusikalstamos veikos, padarytos dėl neapykantos.¹⁴ Taigi, anot autorės, tiek neapykantos kalbos, tiek neapykantos nusikaltimų terminus sieja bendra neapykantos sąvoka, todėl terminai ir suvokiami kaip turintys tokią pačią prasmę. Tuo tarpu, I. Bihariová šias sąvokas išskiria,

¹¹ D. Murauskienė, *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo* (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2019), p. 6, [https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97l%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo\(1\).pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97l%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo(1).pdf).

¹² Žr. ten pat.

¹³ I. Isokaitė. „Ekonominio nuosmukio poveikis neapykantos veikų tendencijoms“, *Teisė* 9 (2015, ISSN 1392-1274), p. 189, <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/7357/5355>.

¹⁴ Žr. ten pat.

nurodama, kad neapykantos nusikaltimai yra neapykanta motyvuotos nusikalstamos veikos, o neapykantos kalba – neteisėta, neapykantos kupina žodinė kalba, nukreipta į kitus asmenis dėl jų rasinės, tautinės ar etninės kilmės, religijos ar seksualinės orientacijos.¹⁵ Taigi, anot I. Bihariovos, neapykantos kalbą nuo neapykantos nusikaltimų skiria tai, kad neapykantos kalba pasireiškia būtent žodine išraiška. M. Bilius, Ž. Navickienė ir V. Velička nurodo, kad neapykantos nusikaltimai yra platesnė sąvoka, todėl ji turėtų apimti ir neapykantos kalbą, tačiau taip pat atkreipia dėmesį, kad bendro sutarimo dėl šių sąvokų vartojimo vis dar nėra.¹⁶ L. Veličkaitė, V. Seniutytė bei K. Mušket pritaria, kad neapykantos nusikaltimai yra žymiai platesnė sąvoka nei neapykantos kalba, tačiau nurodo, kad neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbą būtina atskirti, kadangi beveik visi įstatyme įtvirtinti nusikaltimai gali būti laikomi neapykantos nusikaltimais, jeigu jie turi du būtinus aspektus – įstatyme numatyta, kad tai yra nusikalstama veika ir padaryta veika turi neapykantos motyvą. Autorės pažymi, kad neapykantos kalba yra bet kokios formos neapykantos ir smurto kurstymas, skleidimas arba pateisinimas, nukreiptas prieš asmenį ar asmenų grupę dėl tam tikrų savybių, tokių kaip lytis, seksualinė orientacija, rasė, etninė priklausomybė, tautybė, kalba, amžius, sveikata, religija ar įsitikinimai. Anot jų, jei neapykantos kalba neturi neapykantos motyvo, tuomet tai tik asmeninė išraiška, dėl kurios jokia atsakomybė nekyla.¹⁷ Taigi, iš to galima spręsti, jog neapykantos nusikaltimai patys iš savęs jau yra nusikalstamos veikos, kurios neapykantos aspektą turi tik kaip papildomą, nusikaltimą sunkinančią aplinkybę, kai, tuo tarpu, neapykantos kalba be neapykantos aspekto yra paprasčiausia kalba ir nėra laikytina veika, už kurią gali kilti baudžiamoji atsakomybė. Tokią pat nuomonę išreiškia ir D. Murauskienė, R. Jurka bei J. Zajančkauskienė, kurie nurodo, kad neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kurstymas yra dvi skirtingos nusikalstamų veikų kategorijos, kadangi neapykantos nusikaltimų atveju neapykantos motyvas yra subjektyvus požymis, kurio neįrodžius, veika bet koku atveju yra laikoma nusikalstama ir už ją baustina, tuo tarpu, neapykantos kurstymo atveju, nenustačius neapykantos motyvo, pati kalba gali būti laikoma netinkamu, neetišku nuomonės reiškimu, tačiau teisine prasme nėra laikytina nusikaltimu, todėl už ją negali būti traukiama baudžiamojon atsakomybė.¹⁸ Iš to taip pat spręstina, kad neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kurstymas neturėtų būti tapatinami, kadangi bet kokia kalba, neturinti neapykantos motyvo, nėra laikytina nusikalstama veika. Taigi Lietuvoje nėra bendro sutarimo dėl to, ar neapykantos nusikaltimai apima neapykantos kalbą, tačiau dauguma išreiškia poziciją, kad tai turėtų būti laikoma atskiromis nusikalstamomis veikomis.

¹⁵ I. Bihariova, *Tackling hate crime and hate speech in Europe* (Bratislava: In Justitia, 2018), https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/11/Tackling-Hate-Crime-and-Hate-Speech-in-Europe_EN.pdf.

¹⁶ M. Bilius, Ž. Navickienė ir V. Velička, „Hate crimes: evaluation of Lithuanian courts’ decisions in the light of the practice of the European Court of Human Rights“, *Baltic Journal of Law & Politics* (2021, 14:1), p. 28, doi: 10.2478/bjlp-2021-0002.

¹⁷ L. Veličkaitė, V. Seniutytė ir K. Mušket, „Incitement to Hatred as a Criminal Offence: Logical Argumentation“, *Methodical International Students’ Scientific –Simpozium Academic Aspirations of Youth: Insights In Economy, Management, Law And Technologies* (2022 ISSN 2029-0217), <https://ltvk.lt/wp-content/uploads/2022/05/LEIDINYS-2022.pdf>

¹⁸ D. Murauskienė, R. Jurka ir J. Zajančkauskienė, „The Instigation of Hatred: Questions of Legal Evaluation and Procedural Issues“, *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 8,(2020, ISSN 2345-0282), p. 900, doi: 10.9770/jesi.2020.8.2(54).

Tuo tarpu tarptautiniu mastu, ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro nuomone, neapykantos kurstymas nėra vienas iš neapykantos nusikaltimų.¹⁹ Tokią savo nuomonę organizacija grindžia tuo, jog neapykantos nusikaltimą sudaro teisei priešinga veika ir neapykantos motyvas, t. y. be neapykantos motyvo neapykantos kurstymo sudėtyje lieka tik kalbos elementas, kuris savaime nelaikytinas nusikalstama veika, todėl ir tokio pobūdžio nusikalstamos veikos nepripažįstamos neapykantos nusikaltimais.²⁰ Tačiau organizacija taip pat nurodo, jog kurstymas smurtauti ar susidoroti su žmonėmis dėl jų tautinės, rasinės ar kitokios priklausomybės, laikytinas neapykantos nusikaltimu. Todėl galima teigti, kad pagal šią organizaciją, ar neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų sąvokos gali būti tapatinamos, kiekvienu atveju priklauso nuo išsakytų teiginių pobūdžio. Tai, kad neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimai yra du skirtingi konceptai, savo praktiniame gide dėl patraukimo baudžiamajon atsakomybėn už neapykantos nusikaltimus nurodo ir Tarptautinė prokurorų asociacija.²¹ Asociacija pažymi, kad siekiant užtikrinti, jog būtų laikomasi vienos pagrindinių žmogaus teisių – teisės į teisingą teismą, prokurorai visuomet turėtų siekti nubausti už veikas, kurios labiausiai atitinka padarytus veiksmus, kas taikoma būtent ir baudžiant už neapykantos kalbą bei neapykantos nusikaltimus. Kad neapykantos nusikaltimai ir neapykantą kurstanti kalba yra atskiri terminai pritaria ir Europos Komisija, kuri neapykantos kalbą apibūdina kaip viešą smurto ar neapykantos kurstymą dėl rasės, odos spalvos, religijos, tautinės ar etninės kilmės,²² o nepakantos nusikaltimus – kaip nusikalstamą veiką su šališku motyvu, kuri gali būti, pvz., bauginimas, grasinimai, žala turtui, užpuolimas, žmogžudystė ar bet koks kitas nusikaltimas, kai auka pasirenkama dėl jos priklausymo kokiam nors tam tikru požymiu išsiskiriančiai grupei.²³ Tai reiškia, kad, anot Europos Komisijos, neapykantos nusikaltimas be neapykantos motyvo bet kokių atveju yra nusikalstama veika, kurią neapykantos nusikaltimu daro šališkumo motyvas, kai, tuo tarpu, neapykantos kalba be neapykantos motyvo yra tik kalba ir už ją baudžiamojo pobūdžio priemonės negalėtų būti taikomos. Taigi tarptautiniu mastu vyrauja nuomonė, kad neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba turėtų būti vertinami kaip dvi atskiros nusikalstamų veikų kategorijos.

Apibendrinant galima teigti, kad kadangi nei tarptautiniu mastu, nei Lietuvoje nėra įtvirtinto neapykantos kurstymo apibrėžimo, tai ir lemia, jog išsiskiria nuomonės ir dėl to, ar neapykantos kurstymo kalba turėtų būti laikoma atskira nusikalstama veika, ar vis dėlto vertintina kaip vienas iš neapykantos nusikaltimų ir apsunkina tam tikrų neapykantą kurstančių veiksmų kvalifikavimą teismų praktikoje. Toliau analizuojant neapykantos kurstymą, svarbu apžvelgti, kaip ši veika reglamentuota nacionaliniu ir tarptautiniu mastu.

¹⁹ Žr. išnašą Nr. 11, p. 7.

²⁰ Žr. ten pat.

²¹ International Association of Prosecutors, *Prosecuting Hate Crimes: A Practical Guide* (Poland: Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014), 23, <https://www.osce.org/files/f/documents/0/0/124532.pdf>.

²² European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime* (Brussels: European Commission, 2021), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0777>.

²³ J. Perry ir P. Franey, *Policing Hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response* (Strasbourg: Council of Europe, 2017), 33, <https://rm.coe.int/prems-030717-gbr-2575-hate-crimes-against-lgbti-web-a4/1680723b1d>.

NEAPYKANTOS KURSTYMO NUSIKALTIMŲ REGLAMENTAVIMAS

Išanalizavus neapykantos kurstymo sampratą, siekiant suprasti galimą neapykantos kurstymo kvalifikavimo problematiką Lietuvoje ir ieškant optimaus reglamentavimo, svarbu aptarti, kaip ši veika yra reglamentuota Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose bei išanalizuoti, į kokius aspektus atsižvelgiama šiuos nusikaltimus vertinant EŽTT praktikoje.

Neapykantos kurstymo reglamentavimas Lietuvos Respublikoje

Pažymėtina, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas pagrindinis žmogaus teisių ir laisvių apsaugos principas, skelbiantis, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines, be kita ko numatant, kad žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti.²⁴ Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis teismas: „įsitikinimai – talpi, įvairialypė konstitucinė sąvoka, apimanti politinius, ekonominius įsitikinimus, religinius jausmus, kultūrines nuostatas, etines bei estetines pažiūras ir kt.; įsitikinimų raiškos laisvė – tai galimybė savo mintis, pažiūras, įsitikinimus netrukdomai reikšti žodžiu, raštu, ženklais, kitokiais informacijos perdavimo būdais ir priemonėmis.“²⁵ Iš to darytina išvada, kad saviraiškos laisvė yra aiškinama labai plačiai, ji gali apimti įvairaus pobūdžio įsitikinimus ir pažiūras, asmens nuostatas ir net jausmus, be kita ko, Konstitucija neapriboja ir būdo kiekvieno asmens individualių pažiūrų išraiškai. Tačiau pagrindiniame valstybės įstatyme numatyti ir tam tikro pobūdžio ribojimai, susiję su Konstitucijos garantuojamomis ir joje įtvirtintomis teisėmis bei laisvėmis. Pavyzdžiui, Konstitucijoje numatyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nėra suderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija, o taip pat, jog žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymų nevykdymas.²⁶ Taigi saviraiškos laisvė, nors ir laikoma prigimtinė, tačiau ji nėra absoliuti ir gali būti apribota tam tikrais atvejais, kuomet nustatoma, jog ja naudojantis buvo pažeistas įstatymas.

Peržengus saviraiškos laisvės ribas, už neapykantos kurstymą Lietuvoje numatyta baudžiamoji atsakomybė.²⁷ BK 170 straipsnyje numatytų veikų subjektyvusis požymis pasireiškia tiesiogine tyčia – reikia įrodyti, jog asmuo, darydamas nusikaltimą, suvokė jo pavojingą pobūdį bei norėjo taip veikti. Tuo tarpu, vienas iš objektyviųjų požymių, kurį reikia įrodyti pripažįstant asmenį kaltu dėl veikos, numatytos BK 170 straipsnio 2 ar 3 dalyje, padarymo, yra viešumas. Taigi, jei tokio pobūdžio veika padaroma vietoje, kuri nėra laikytina vieša, tokioje veikoje nebus nustatyta vieno iš objektyviųjų neapykantos kurstymo požymių. Pažymėtina, kad BK 170 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą veiką įstatymų leidėjas laiko mažiau pavojinga, kadangi ji nėra susijusi su smurtinio pobūdžio veiksmais skatinimu, kai, tuo tarpu, BK

²⁴ Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas, Konstitucinis teismas (2002, Nr. 36/2000).

²⁵ Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas, Konstitucinis teismas (2005, Nr. 10/02).

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės Žinios (33-1014, 1992).

²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (89-2741, 2000).

170 straipsnio 3 dalyje atsakomybė numatyta už kėsiniimąsi į asmens fizinį vientisumą, dėl ko už ją įtvirtinta ir didesnė galima skirti bausmė. Nors teismų praktikoje daugiausiai pasitaiko BK 170 straipsnio 2 ar 3 dalyje numatytos nusikalstamos veikos, tačiau ne mažiau svarbi yra ir BK 170 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nusikalstama veika. Joje įtvirtinta atsakomybė už disponavimą dalykais, kuriuose siekiama BK 170 straipsnio 2 bei 3 dalyse numatytų padarinių – pasityčioti, paniekinti, skatinti neapykantą ir pan. Pripažįstant asmenį kaltu pagal BK 170 straipsnio 1 dalį, taip pat svarbu įrodyti, kad minėtos alternatyvios veiklos buvo vykdomos turint tikslą tą dalyką platinti. Neįrodžius siekio platinti, nepaisant to, kad buvo vykdomos alternatyvios šioje dalyje numatytos veiklos, nebus nustatyta, kad padaryta BK 170 straipsnio 1 dalyje numatyta nusikalstama veika. Taigi, nors Lietuvos teisės aktuose nėra numatyto konkretaus neapykantos kurstymo (neapykantą kurstančios kalbos) apibrėžimo, ši veika iš esmės pasireiškia kitų asmenų ar jų grupių diskriminacija, o BK 170 straipsnyje įtvirtinti galimi tokios veikos išraiškos būdai.

Taigi, nors Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teisė laisvai reikšti savo nuomonę, idėjas ir įsitikinimus, tačiau tokia teisė tam tikru atveju gali būti apribota, kai naudojantis ja yra pažeidžiamas kito asmens teisės, įskaitant ir situacijas, kuomet naudojantis tokia laisve yra kurstoma neapykanta. Tokiu atveju, BK 170 straipsnis įtvirtina neapykantos kurstymą kaip nusikalstamą veiką ir numato, kad už tokią veiką privaloma bausti taikant baudžiamosios teisės priemones. Aptarus neapykantos kurstymo reglamentavimą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, taip pat svarbu apžvelgti, kaip tokio pobūdžio nusikaltimai reglamentuojami užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose.

Neapykantos kurstymo reglamentavimas užsienio valstybėse

Neapykantos kurstymo reglamentavimo užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose palyginimui naudotas tradicinis lyginamasis metodas, valstybes pagal stilių sugrupavus į teisės šeimas.²⁸ Vokietijos ir romanų teisės šeimos pasižymi polinkiu teisės normų grupes sujungti į gerai suskaidytą sistemą ir galiausiai sukurti juridines konstrukcijas, kas įgyja savitumo jas lyginant su kitokiu – bendrosios teisės (anglosaksų) problemų požiūriu. Tuo tarpu, jei romanų ir germanų teisės sistemos sujungiamos po vieningu teisės šeimos stogu, kyla pavojus, jog nagrinėjimas gali apsiriboti abstrakčiomis bendrybėmis, be to, vokiečių kalbinėje erdvėje yra formali sąvokų atskyrimo juridinė technika, kurios nėra Prancūzijoje.²⁹ Romanų, vokiečių ir skandinavų teisės šeimos dėl savo naujesnės raidos, įvertinus kitus stiliaus skirtumus, siekiant išvengti supaprastinimo, turėtų būti priskiriamos skirtingoms teisės šeimoms.³⁰ Taigi lyginamajai analizei buvo pasirinkta germanų sistemos valstybė – Vokietija, romanų – Prancūzija, anglosaksų – Jungtinė Karalystė, taip pat siekiant papildomai parodyti galimą neapykantos kurstymo reglamentavimo įvairovę, pasirinkta šiaurės valstybė – Danija ir Lietuvai artima baltų valstybė – Latvija.

Analizuojant neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos reglamentavimą Vokietijos baudžiamajame įstatyme³¹, pastebima, kad, kaip ir Lietuvoje, Vokietijoje atsakomybė numatyta ne tik už neapykantos kurstymą, bet ir už disponavimą dalykais, kuriuose kurstoma neapykanta.

²⁸ K. Zweigert ir H. Kotz, *Lyginamosios teisės įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 2001), p. 71–72.

²⁹ Žr. ten pat.

³⁰ Žr. ten pat.

³¹ German Criminal Code, str. 130(1).

Toks reglamentavimas vertintinas teigiamai, kadangi apima daugiau potencialių neapykantos kalbos atvejų, ko pasigendama Latvijos ir Danijos įstatymuose. Analizuojant neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos sudėties požymius, matyti, kad tiek Vokietijoje, tiek Lietuvoje neapykanta privalo būti kurstoma viešai, tačiau, šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad Vokietijoje yra reikalaujama, jog neapykantos kalba būtų išreiškiama tokiu būdu, kuriuo būtų sutrikdoma visuomenės rimtis. Šis požymis akcentuoja didesnę reikalaujamą viešumo mastą, kas savaime rodo šios veikos didesnę pavojingumą ir taip pagrindžia šios veikos priskyrimą veikoms, už kurias taikytina baudžiamoji atsakomybė. Toks reglamentavimas vertintinas teigiamai, kadangi dėl visuomenės rimties sutrikdymo fakto ši veika iš savęs jau būtų laikoma pavojinga, tokia, už kurią privaloma taikyti baudžiamojo pobūdžio sankcijas, taigi nereikėtų kiekvienu atveju atskirai vertinti išsakytų teiginių pavojingumo ir galėtos sukelti grėsmės baudžiamajai atsakomybei. Pažymėtina ir tai, kad Vokietijos baudžiamajame įstatyme tokios veikos, kaip kad neapykantos kurstymas, raginimas smurtauti bei asmens orumo pažeidimas jį įžeidinėjant, yra laikomos alternatyviomis veikomis, už kurias numatyta tokio paties dydžio bausmė. Toks reglamentavimas taip pat vertintinas teigiamai, kadangi jis atitinka ir EŽTT praktiką, kurioje numatyta, kad neapykantą kurstanti kalba gali pasireikšti ne tik raginimu smurtauti, tačiau ir paprasčiausiu asmens įžeidimu ar šmeižimu, taip traktuojant šias veikas kaip tokio paties pavojingumo, pabrėžiant, kad bet kokių būdu išreikšta neapykanta yra netoleruotina ir už ją privaloma bausti baudžiamosios teisės priemonėmis.

Prancūzijos baudžiamajame kodekse³² viešas neapykantos kurstymas apskritai nėra įtvirtintas, tačiau atsakomybė už jį numatyta Žiniasklaidos laisvės akte³³, kur viešas neapykantos kurstymas laikytinas nusikaltimu ir už jį šiame akte numatyta baudžiamoji atsakomybė.³⁴ Analizuojant šios veikos sudėties požymius, pastebėtina, kad priešingai nei Lietuvoje, ir kitose aptariamose užsienio valstybėse – Vokietijoje, Latvijoje, Danijoje bei Jungtinėje Karalystėje, kad Prancūzijoje neigiamo pobūdžio teiginiai būtų įvertinti nusikalstama veika, yra reikalaujama tam tikrų sukeltų padarinių, t. y. kad tokia paskleista neapykantos kalba išprovokuotų kitus asmenis atlikti tokio pobūdžio veiksmus ir tokie veiksmai sukeltų diskriminaciją, neapykantą ar smurtą. Kadangi ne visada išsakyta neapykantą kurstanti kalba priveda prie to, kad kiti asmenys, išgirdę tokią kalbą, taip pat ima kurstyti neapykantą ar netgi imasi smurtinio pobūdžio veiksmų, toks reglamentavimas nėra pakankamas užtikrinti, kad asmenys būtų nubaudžiami už patį faktą, kad jie išsakė tokio pobūdžio teiginius, net jei ir niekas kitas neskė jų pavyzdžiu, kadangi toks elgesys jau pats iš savęs yra netinkamas ir turėtų būti baustinas. Tačiau, pažymėtina, kad Prancūzijos teisėje įtvirtinta, kad jeigu neapykantą kursto asmuo, turintis tam tikrą valstybės valdžią, valstybės tarnautojas, atlikdamas savo funkcijas, tokia veika vertintina kaip didesnio pavojingumo ir už ją baustina griežtesnėmis bausmėmis. Toks reglamentavimas vertintinas itin teigiamai, kadangi tokiu atveju asmeniui, turinčiam tam tikrą įtaką, valdžią valstybėje, gali būti priimti svarbius visai valstybei ir visuomenei sprendimus, taikomi aukštesni standartai, taip užtikrinama, kad valstybei tarnaujančių asmenų požiūris nebūtų šališkas ir tai neigiamai neatsilieptų visai visuomenei, o ypatingai visuomenės mažumoms.

Jungtinėje Karalystėje atsakomybė už neapykantos kurstymą įtvirtinta Viešosios tvarkos akte, kuriame neapykantos kurstymo veika smulkiai išskirta į atskirus straipsnius pagal

³² French Penal Code, str. R625-7.

³³ Press Freedom Act of the French Republic, str. 23, 24.

³⁴ Žr. ten pat.

atitinkamas veiklas, t. y. neapykantos kurstymas atskirai kvalifikuojamas esant jo rašytinei išraiškai, žodinei išraiškai ar tokios medžiagos rodymui, tokios medžiagos turėjimui, siekiant ją parodyti ar paplatinti, o taip pat ir tokio pobūdžio medžiagos įtraukimui į programą, rodomą visuomenei, bei spektaklio, kuriuo kurstoma neapykanta, rodymui.³⁵ Viena vertus, toks reglamentavimas apima daug skirtingų neapykantos kurstymo atvejų, dėl ko gali būti matomas kaip teigiamas, kita vertus, toks smulkus kiekvienos veikos aprašymas gali ir sutrukdyti pripažinti neapykantos kalba tokius atvejus, kurie neatitiks taip smulkiai aprašytų šios veikos sudėties požymių. Pažymėtina, kad visais atvejais, išskyrus neapykantą kurstančios medžiagos turėjimą, neapykantos kurstymas turi būti išreiškiamas visuomenei ar jos daliai, taigi, kaip ir Lietuvoje, neapykantą kurstanti kalba turi būti išreiškiamą viešai.³⁶ Kaip Jungtinės Karalystės teigiamas reglamentavimo aspektas paminėtina tai, kad kaip ir Vokietijoje bei Danijoje, neapykantos kurstymas gali pasireikšti paprasčiausiu asmens įžeidimu, jo užgauliojimu, ko pasigendama Lietuvos BK.

Latvijoje, priešingai nei Lietuvoje ir prieš tai aptartose užsienio valstybėse, viešumas nėra vienas iš neapykantą kurstančios kalbos požymių, taigi, kad pripažinti asmenį kaltu dėl neapykantos kurstymo, Latvijoje veika neprivalo būti padaryta viešu būdu ir pasiekti visuomenę ar kokią nors jos dalį.³⁷ Toks reglamentavimas diskutuotinas, kadangi išsakoma neviešai neapykantos kalba pasiekia potencialiai vos kelis asmenis, todėl ji neturėtų siekti tokio pavojingumo lygio, kad būtų laikytina nusikalstama veika ir už ją asmenims būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė. Taip pat pažymėtina, kad Latvijoje pavojingesnėmis laikomos tokios veikos, kai neapykanta kurstoma naudojantis smurtu, sukčiavimu ar grasinimais, taigi, panašiai kaip ir Lietuvoje, jei tai susiję su smurtinio pobūdžio veiksmų kurstymu, už tokias veikas numatyta griežtesnė atsakomybė. Viena vertus, toks reglamentavimas vertintinas teigiamai, kadangi įtvirtina, kad smurtinio pobūdžio veikos yra pavojingesnės, taigi su jomis kovoti reikalingos griežtesnės priemonės, kas padeda išvengti pavojingesnių visuomenei veiksmų apraiškų, kita vertus, traktuojant tokias veikas kaip mažiau pavojingas, tokiu reglamentavimu trukdoma užkirsti kelią neapykantos kurstymui jo pradinėse stadijose, kol jis dar neperejo į fizinio pobūdžio išraišką. Paminėtina ir tai, kad Latvijoje, kaip ir Prancūzijoje, neapykantos kurstymas vertintinas rimčiau ir už jį taikomos griežtesnės baudmės ir tuo atveju, kai neapykanta kurstoma valstybės pareigūno ar atsakingo įmonės ar organizacijos darbuotojo. Tai vertintina teigiamai, kadangi tai rodo, kad valstybė griežčiau vertina veikas asmenų, galinčių daryti didesnę įtaką ir padaryti daugiau žalos visuomenei dėl savo užimamos pozicijos. Tačiau Latvijos reglamentavime pasigendama įtvirtinimo atsakomybės ir už neapykantą kurstančios medžiagos turėjimą ar platinimą, kas numatyta Lietuvos, Vokietijos, Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės neapykantos kurstymo reglamentavime ir kas padėtų nubausti daugiau asmenų už neapykantą kurstančias veikas bei išvengti tokių veikų ateityje.

Danijoje neapykantos kurstymas turi būti įvykdomas viešai arba ketinant savo teiginius paskleisti platesniam žmonių ratui,³⁸ taigi šiuo – viešumo pagrindu atitinka Lietuvos ir kitų užsienio valstybių, išskyrus prieš tai minėtą Latviją, reglamentavimą. Danijos baudžiamajame įstatyme numatyta, kad neapykantos kurstymas gali pasireikšti pareiškimais žodžiu ar kitokiais būdais, o neapykantos kalba suprantama kaip grasinimai, įžeidimai ar žeminimas žmonių,

³⁵ Public Order Act 1986, str. 18–23, 29 b–g

³⁶ Public Order Act 1986, str. 19, 29 c.

³⁷ Criminal Law of the Republic of Latvia, str. 78, 150

³⁸ Danish Criminal Code, str. 266 b.

išsiskiriančių pagal tam tikrus požymius, taigi iš dalies atitinka tai, kaip neapykantos kurstymas suprantamas Vokietijoje bei Jungtinėje Karalystėje. Tačiau Danijoje, kaip ir Jungtinėje Karalystėje bei Latvijoje, kaip atskira veika nėra numatytas raginimas smurtauti prieš kitus asmenis. Be to, taip pat, kaip ir Latvijoje, Danijos baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtinta atsakomybė už neapykantą kurstančios medžiagos turėjimą ar platinimą. Toks reglamentavimas nėra pakankamas, kadangi neužtikrina, kad asmenys būtų nubausti už kitų žmonių skatinimą įžeidinėti, žeminti, grasinti tam tikru požymiu išsiskiriantiems asmenims ar jų grupėms, bei už dalykų, kuriuose kurstoma neapykanta, disponavimą, kadangi tai taip pat prisideda prie neapykantos kurstymo klestėjimo.

Taigi Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje bei Danijoje neapykantos kurstymas gali pasireikšti asmens įžeidimu ar žeminimu, o Latvijoje ir Prancūzijoje tai gali būti priešiškus, neapykantos rodymas ar diskriminacija. Kad neapykantos kalba būtų laikoma nusikalstama veika, Vokietijoje ji turi būti reiškiamą tinkamu sutrikdyti visuomenės rimčiai būdu, ko nereikalaujama kitose valstybėse, kuomet Prancūzijoje, priešingai nei kitose aptartose valstybėse, skleidžiama neapykanta turi sukelti neigiamus, pavojingus padarinius – neapykantą, diskriminaciją ar smurtą. Apžvelgus kaip neapykantos kurstymas reglamentuojamas užsienio valstybėse ir palyginus tokį reglamentavimą su Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintu reglamentavimu, toliau svarbu aptarti, kaip neapykantos kurstymas yra vertinamas EŽTT praktikoje.

Neapykantos kurstymo nusikaltimų vertinimas EŽTT praktikoje

Siekiant ištirti EŽTT sprendimus, priimtus bylose, susijusiose su neapykantos kalba (neapykantos kurstymu), darbe buvo pasirinktas dokumentų analizės metodas. Informacijai rinkti naudota „HUDOC“ – EŽTT duomenų bazė, kurioje pateikiama EŽTT praktika, ataskaitos, nuomonės bei kiti susiję dokumentai. Tyrimo tikslais buvo atrinktos bylos, kuriose aptariama neapykantos kurstymo sąvoka. Paieška vykdyta pasirinkus tokius kriterijus: Data – nuo 2008 m. lapkričio 27 d. iki 2023 m. spalio 23 d.; Text (Tekstas) – incitement to hatred (neapykantos kurstymas). Tokia bylų paieška data pasirinkta todėl, kad 2008 m. lapkričio 27 d. buvo priimtas Pamatinis Sprendimas,³⁹ kuriuo ES narės įsipareigojo imtis būtinų priemonių šio sprendimo nuostatų, t. y. kovos su rasizmu ir ksenofobija, įgyvendinimui. 2023 m. spalio 23 d. pabaigos data, kadangi šią dieną byla buvo baigtos rinkti. Pagal šiuos kriterijus atrinkta viso 134 bylos. Peržiūrėjus atrinktas bylas, iš atrankos atmesta 110 bylų, neatitinkančių šių su darbo tema glaudžiai susijusių papildomų kriterijų – veikos pripažinimo ar atsisakymo pripažinti neapykantos kalba (neapykantą kurstančia kalba) motyvų nebuvimo. Atrinktos 24 bylos. Tyrimui atlikti naudotas analizės metodas, kuriuo remiantis, analizuojant teisės aktus, teisinę literatūrą bei teismų praktiką, siekta išsiaiškinti tyrimui svarbius aspektus, t. y. kriterijus, į kuriuos atsižvelgia EŽTT, vertindamas, ar veika gali būti pripažįstama neapykantos kurstymu, bei lyginamasis metodas, siekiant palyginti neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos vertinimą Lietuvos teismų ir EŽTT praktikoje. Šiam tikslui rinkta tokia informacija: teismo, kuriame priimtas procesinis sprendimas, pavadinimas; procesinio sprendimo data; straipsnis (ir jo dalis), pagal kurį

³⁹ Žr. išnašą Nr. 4.

buvo priimtas procesinis sprendimas; faktinių bylos aplinkybių santrauka; galutinis procesinis sprendimas; pagrindiniai galutinio procesinio sprendimo argumentai.

Išanalizavus EŽTT praktiką neapykantos kurstymo byloje, pastebima, kad vertinant, ar buvo teisiškai apribota asmens saviraiškos laisvė, yra apžvelgiami tokie kriterijai kaip kontekstas, kuriame buvo pavartota neapykantos kalba, jų pobūdis ir formuluotė, kokia tikimybė, kad išsakyta kalba sukels neigiamas pasekmes; turi būti vertinama, ar kalba buvo išsakyta esant įtemptam socialiniam ar politiniam kontekstui, ar išsakyti teiginiai, teisingai ir sąžiningai juos aiškinant siauresniu ir platesniu aspektu bei kontekstu, gali būti suprantami kaip tiesioginis ar netiesioginis kurstymas smurtauti, ar pateisinimas neapykantos, smurtinių veiksmų, ar netolerancijos; taip pat būdas, koku buvo išsakyti teiginiai ir jų tiesioginis ar netiesioginis poveikis žalingų pasekmių atsiradimui.⁴⁰ Ar išsakyti teiginiai bus vertinami kaip neapykantą kurstanti kalba kiekvienu atveju lemia ne kažkuris vienas faktorius, bet visų šių aspektų tarpusavio sąveika.⁴¹

Pavyzdžiui, EŽTT praktikoje, vertinant neapykantos kurstymo kalbą, atsižvelgiama į tai, ar išsakytuose teiginiuose yra tiesioginio, ar netiesioginio neapykantos ir netolerancijos skleidimo požymių. Numatyta, kad neapykantos kurstymas gali pasireikšti tuo, jog asmuo yra įžeidžiamas, išjuokiamas, šmeižiamas, tai nebūtinai turi pasireikšti raginimu smurtauti prieš kokį nors asmenį ar jų grupę.⁴² Atitinkamai, EŽTT praktikoje neapykantos kurstymu pripažintas toks atvejis, kuomet mokyklose išdalintuose lankstinukuose buvo nurodyta, kad homoseksualumas yra nukrypimas, kuris griauna visuomenės esmę bei bando sumenkinti pedofiliją, nors šiuose teiginiuose raginimo smurtauti prieš homoseksualius asmenis nėra.⁴³ Tai reiškia, kad remiantis EŽTT praktika, jog veika būtų vertinama kaip kurstanti neapykantą, nebūtina, kad ji pasireikštų tiesioginiais raginimais atlikti smurtinio pobūdžio veiksmus prieš kokiu nors požymiu išsiskiriančius asmenis, o pripažįstant asmenį kaltu dėl neapykantos kurstymo, užtenka ir elementaraus tokių asmenų įžeidimo, pavyzdžiui, bendrinio pobūdžio pasakymo, jog jie yra iškrypėliai, to netaikant jokiam konkrečiam asmeniui ir neraginant prieš asmenį ar jų grupę naudoti smurto. Šiuo atveju EŽTT yra itin jautrus pareiškimams, nukreiptiems prieš visas etnines, religines ar kitokias grupes.⁴⁴ Pavyzdžiui, tokiu atveju, kai pareiškėjas savo buto lange pakabino plakatą, kuriame pavaizduoti liepsnojančios bokštai dvyniai, su užrašu „Lauk islamą iš Didžiosios Britanijos – apsaugokime britų žmones“, EŽTT pažymėjo, kad toks visuotinis, aršus išpuolis prieš religinę grupę, reiškiantis, kad visa grupė yra kalta dėl sunkaus teroro akto, yra nesuderinamas su Konvencijos skelbiamomis ir garantuojamomis vertybėmis, ypač tolerancija, socialine taika ir nediskriminavimu.⁴⁵ Taigi įžeidžiantys, išjuokiantys, šmeižiantys, t. y. tokiu būdu neapykantą kurstantys teiginiai prieš asmenų grupes, išsiskiriančias tokiu pagrindu, yra vertinami rimčiau ir griežčiau nei, kad teiginiai, nukreipti prieš vieną kokį nors savo tam tikru požymiu išsiskiriantį asmenį.

Taip pat EŽTT praktikoje pastebima, jog svarbu įvertinti ir kontekstą, kuriame teiginiai buvo išsakyti, o plačiau saviraiškos laisvė yra ribojama valstybėje esant įtemptam socialiniam ar

⁴⁰ Žr. EŽTT bylą: *Atamanchuk v. Russia* (2020, peticijos Nr. 4493/11).

⁴¹ Žr. EŽTT bylas: *Mariya Alekhina and Others v. Russia* (2018, peticijos Nr. 38004/12), *Ibragim Ibragimov and Others v. Russia* (2018, peticijos Nr. 1413/08 ir 28621/11).

⁴² Žr. išnašą Nr. 8.

⁴³ Žr. EŽTT bylą: *Vejdeland and Others v. Sweden* (2012, peticijos Nr. 1813/07).

⁴⁴ Žr. EŽTT bylą: *Le Pen v. France* (2010, peticijos Nr. 18788/09).

⁴⁵ Žr. EŽTT bylą: *Norwood v. the United Kingdom* (2004, peticijos Nr. 23131/03).

politiniam kontekstui – migrantų krizės metu, rinkimų metu ir pan.⁴⁶ Pavyzdžiui, EŽTT pabrėžė, kad pareiškėjo išsakyti teiginiai „Kai sakau žmonėms, kad kai Prancūzijoje bus 25 milijonai musulmonų, mes, prancūzai, turėsime stebėti savo žingsnius, jie dažnai atsako: „Bet pone Le Pen, taip jau yra dabar!“ ir jie yra teisūs“, pavartoti Prancūzijoje sparčiai augant musulmonų migrantų skaičiui, įvertinti kaip galintys sukelti nerimą keliantį visos musulmonų bendruomenės įvaizdį, kadangi juo visuomenei skiepijamas požiūris, jog Prancūzijos saugumas slypi musulmonų atstūmimo ir jų skaičiaus mažėjime. Taigi tokiu EŽTT išreiškiamu požiūriu vertinant išsakytų teiginių kontekstą siekiama apsaugoti visuomenę nuo neigiamų nusistatymų vieniems prieš kitus, jos susipriešinimo, išvengti chaoso ir potencialiai netgi smurtinių veiksmų apraiškų, dėl ko ir tokiam kontekste išsakyti neigiami teiginiai vertintini kaip didesnio pavojingumo.

EŽTT, vertindamas ar padaryta veika turi neapykantos kurstymo požymių, taip pat atsižvelgia į būdą, koku buvo skleidžiami tam tikri teiginiai. Šiuo aspektu yra vertinamas paskleistų teiginių viešumo mastas, laikytina, kad teiginiai, kurie buvo išsakyti internetinėse platformose, yra pavojingesni nei tie, kurie išsakomi tradicinėje žiniasklaidoje.⁴⁷ Pavyzdžiui, byloje, kurioje naujienų portalas buvo pripažintas kaltu dėl neapykantos kalbos portale paskelbtų straipsnių komentaruose, EŽTT pažymėjo, kad dėl internetu sklindančios informacijos greičio ir jos galimybės išlikti internetinėse platformose, internete paskleistos neapykantos kalbos poveikis yra stipresnis, dėl ko tokie neapykantos kurstymo atvejai vertintini griežčiau. Taip yra todėl, kad internetas yra prieinamas didesniai kiekiui žmonių, jame saugoma dideli kiekiai informacijos, kurią itin lengva pasiekti, perduoti, paskleisti per kelis kanalus, per kelis miestus ar net valstybes, be to, dėl komentarų anonimiškumo, sunkiau surasti neapykantą kurstančius komentarus parašiusius asmenis. Taip pat, anot EŽTT, visuotinai pripažįstama, kad audiovizualinė žiniasklaida dažnai turi daug greitesnį ir stipresnį poveikį nei spausdinta žiniasklaida.⁴⁸ Pavyzdžiui, vertinant žurnalisto atsakomybę dėl jo pasidalinto interviu, kuriame apklausiami grupės nariai išsakė neapykantą kurstančią kalbą, EŽTT pažymėjo, kad taip neapykantos kalba buvo perteikiama tokiu būdu, kurios spausdintinė žiniasklaida perteikti negali.⁴⁹ Kitaip tariant, vaizdo įrašas, kuriame užfiksuota neapykantos kalba, matomas internete ar televizijoje, gali būti prieinamas vienu metu didesniai kiekiui žmonių, nei, kad pavyzdžiui, neapykantą kurstantis straipsnis, išspausdintas laikraštyje, o taip pat audiovizualiniu būdu paskleista informacija lengviau dalintis, ją skleisti, taip pat lengviau priimti, kadangi ji yra ne tik matoma, bet tuo pat metu ir girdima, taigi jos poveikis stipresnis ir žalingesnis.

Svarbus aspektas vertinant neapykantos kurstymo nusikaltimus EŽTT praktikoje yra ir neapykantos kalbą išsakiusio autoriaus asmenybė bei jo padėtis visuomenėje. EŽTT šiuo atveju numato tris pagrindines vertinimo taisykles:⁵⁰ politikų atsakomybė;⁵¹ žinomo asmens atsakomybė;⁵² tam tikros srities profesionalo atsakomybė.⁵³ Politikai ir žinomi asmenys turi tam tikrą statusą ir galią visuomenėje, dalis visuomenės žino apie juos ir juos palaiko, todėl jų pasisakymai, be abejonės, pasiekia didesnę žmonių ratą ir gali jiems daryti įtaką, formuoti

⁴⁶ Žr. EŽTT bylą: *Perinçek v. Switzerland* (2015, peticijos Nr. 27510/08).

⁴⁷ Žr. EŽTT bylą: *Delfi AS v. Estonia* (2015, peticijos Nr. 64569/09).

⁴⁸ Žr. EŽTT bylą: *Jersild v. Denmark* (1994, peticijos Nr. 15890/89).

⁴⁹ Žr. ten pat.

⁵⁰ Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos ikiteisminio tyrimo metodinės rekomendacijos (I-164, 2023).

⁵¹ Žr. EŽTT bylą: *Feret v. Belgium* (2009, peticijos Nr. 15615/07).

⁵² Žr. EŽTT bylą: *Budinova and Chaprazov v. Bulgaria* (2021, peticijos Nr. 12567/13).

⁵³ Žr. ten pat.

nuomonę ar net nuteikti prieš kokių nors požymiu išsiskiriančius asmenis. Tuo tarpu, tam tikros srities profesionalai visuomenėje statusą turi dėl savo kvalifikacijos, kas leidžia labiau pasitikėti tais asmenimis, jų išsakoma informacija ir teiginiais, mažiau abejojama profesionalų išsakytų teiginių pagrįstumu, kas taip pat gali turėti didelę įtaką neapykantos kalbai skliti ir paveikti kitus, formuoti jų įsitikinimus ar naudotis išsakytais profesionalo teiginiais kaip pagrindu, pateisinimu neapykantos kurstymui. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, politikų, žinomų asmenų ir tam tikros srities profesionalų išsakyti neapykantą kurstantys teiginiai yra suvokiami kaip galintys padaryti didesnę žalą, todėl vertinami griežčiau.

EŽTT praktikoje vertinant neapykantos kalbos atvejus, be abejo, yra įvertinamos ir sukeltos pasekmės, svarstoma, kokia buvo rizika, kad išsakius tam tikrus komentarus bus sukeltos neigiamos pasekmės ir kiek išsakyta kalba prisidėjo prie tokių pasekmių atsiradimo.⁵⁴ Pavyzdžiui, byloje, kurioje asmenys, dėvėdami karines uniformas ir raiščius, panašius į karininkų, atsakingų už Vengrijos „teroro valdymą“, rengė karinio stiliaus mitingus, ypač nukreiptus į kaimus, kuriuose gyvena daug romų, išsakydami kalbą, skirtą etninių vengrų apsaugai nuo „čigonų nusikalstamumo“, EŽTT tokius veiksmus, atsižvelgiant į istorinį kontekstą, vertino ypatingai griežtai, kadangi tai prilygo romų mažumos bauginimui.⁵⁵ Tai reiškia, kad jei išsakyti neapykantą kurstantys teiginiai pasieks didesnę auditoriją, kuri to pasekoje ims taip pat kurstyti neapykantą prieš tam tikru požymiu išsiskiriančius asmenis, arba, netgi imsis smurtinio pobūdžio veiksmų prieš tokius asmenis ar jų grupes, tokie teiginiai bus vertinami rimčiau, į juos bus žiūrima griežčiau.

Galiausiai, svarbu įvertinti ir auditoriją, į kurią buvo nukreipta neapykantą kurstanti kalba, ją charakterizuojančius požymius, jos dydį. Griežčiau vertinamos aplinkybės, kai tokia kalba nukreipta į jaunos, lengvai paveikiamus ir jautriai reaguojančius asmenis.⁵⁶ Pavyzdžiui, byloje, kurioje mokyklose buvo platinami lankstinukai, pasisakantys prieš homoseksualumą, EŽTT tokius veiksmus įvertino griežčiau, kadangi lankstinukai buvo palikti ypatingai jautraus amžiaus jaunuoliams, be to, jie buvo palikti jų mokyklos spintelėse, dėl ko asmenys negalėjo tų lankstinukų atsisakyti, lankstinukuose nurodyti teiginiai jiems buvo pristomi per prievartą.⁵⁷ Taigi didesnė tikimybė, jog asmuo bus pripažintas kurstęs neapykantą, yra tuomet, kai neapykantos kalba pasiekia itin paveikų tokio pobūdžio teiginiams adresatą, lengvai pasiduodantį kitų įtakai, negebantį kritiškai įvertinti neigiamo tokios kalbos pobūdžio ir poveikio.

EŽTT praktikoje kvalifikuojant neapykantos kurstymo nusikaltimus, teismas neapsiriboja kokio nors vieno kriterijaus vertinimu, o vertina tokių kriterijų kaip pavartotos kalbos, jos konteksto, išsakytų teiginių pobūdžio ir formuluotės, galėtų sukelti neigiamų pasekmių, asmens, kuris išsakė tam tikrus teiginius asmenybės, būdo, kuriuo teiginiai išsakyti ir tiesioginio ar netiesioginio tokių teiginių poveikio žalingų pasekmių atsiradimui visetą. Apžvelgus, kaip neapykantos kurstymas reglamentuojamas užsienyje ir vertinamas EŽTT praktikoje, būtina aptarti ir tai, kaip neapykantos kurstymas yra kvalifikuojamas Lietuvoje.

⁵⁴ Žr. EŽTT bylą: *Mariya Alekhina and Others v. Russia* (2018, peticijos Nr. 38004/12).

⁵⁵ Žr. EŽTT bylą: *Vona v Hungary* (2013, peticijos Nr. 35943/10).

⁵⁶ Žr. EŽTT bylą: *Vejdeland and Others v. Sweden* (2012, peticijos Nr. 1813/07).

⁵⁷ Žr. ten pat.

NEAPYKANTOS KURSTYMO NUSIKALTIMŲ KVALIFIKAVIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Lietuvos Respublikos teismų praktikos analizė reikalinga siekiant išskirti, kokie aspektai vertinami kiekvienu atveju pripažįstant asmenį kaltu dėl neapykantos kurstymo arba jį išteisinant, jo veikoje nesant nusikaltimo, numatyto BK 170 straipsnyje, sudėties požymių ir nustatyti, kokią įtaką tai daro baudžiamumo pagal šį straipsnį užtikrinimui nacionaliniu mastu.

Siekiant ištirti teismų sprendimus, priimtus byloje, susijusiose su kurstymu prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (BK 170 straipsnis), darbe pasirinktas dokumentų analizės metodas. Informacijai rinkti naudota „Infolex“ – teisinė duomenų bazė, kurioje pateikiami Lietuvos teisės aktai ir teismų praktika. Pažymėtina, kad ne visi sprendimai gali būti sukelti į sistemą, kadangi „Infolex“ šios pareigos neturi. Tyrimo tikslais buvo atrinktos bylos, susijusios su 170 LR Baudžiamojo kodekso straipsniu – „Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“. Paieška vykdyta pasirinkus tokius kriterijus: Tipas – Baudžiamoji. Data – nuo 2008 m. lapkričio 27 d. iki 2023 m. spalio 23 d. Paminėtas aktas – Baudžiamasis kodeksas 2000 m. Str. 170 Motyvacijoje. Cituojama byla – rodyti visas. Žymės – ieškoti ir apylinkių teismuose. Pagal šiuos kriterijus atrinkta viso 140 bylų. Bylos atrinktos iš visų instancijų – pirmos, apeliacinės ir kasacinės, siekiant parodyti nenuoseklią visų Lietuvos teismų praktiką kvalifikuojant veikas pagal BK 170 straipsnį. Peržiūrėjus atrinktas bylas, iš atrankos atmetos 94 bylos, neatitinkančios šių su darbo tema glaudžiai susijusių papildomų kriterijų – veikos pripažinimo ar atsisakymo pripažinti BK 170 straipsnyje numatyta nusikalstama veika motyvų nebuvimo: nutartys, nesusijusios su BK 170 straipsnyje numatytos veikos kvalifikavimu (21), baudžiamieji įsakymai ir nuosprendžiai, kur kaltinamieji prisipažino padarę nusikalstamą veiką, todėl pripažinimas kaltu pagal BK 170 straipsnį teismų sprendimuose nemotyvuojamas (36), galutiniai procesiniai sprendimai, nesusiję su BK 170 straipsniu (37). Atrinktos 46 bylos. Tyrimui atlikti naudotas analizės metodas, kuriuo remiantis, analizuojant teisės aktus, teisinę literatūrą bei teismų praktiką, siekta išsiaiškinti tyrimui svarbius aspektus, t. y. kriterijus, į kuriuos atsižvelgia teismai, vertindami ar padaryta BK 170 straipsnyje numatyta nusikalstama veika, taip pat lyginamasis metodas, siekiant palyginti neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos vertinimą Lietuvos teismų ir EŽTT praktikoje. Šiam tikslui rinkta tokia informacija: teismo, kuriame priimtas procesinis sprendimas, pavadinimas; procesinio sprendimo data; straipsnis (ir jo dalis), pagal kurį buvo priimtas procesinis sprendimas; faktinių bylų aplinkybių santrauka; galutinis procesinis sprendimas; pagrindiniai galutinio procesinio sprendimo argumentai.

Pavojingumo aspektas neapykantos kurstymo nusikaltimuose (ultima ratio principo taikymas)

Kaip jau minėta, Lietuvos teismų praktikoje ne visada neigiamo pobūdžio, įžeidžiantys ar šmeižiantys teiginiai yra vertinami kaip kurstantys neapykantą ir pripažįstami nusikalstama veika pagal BK 170 straipsnį. Nors BK 170 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtis nereikalauja, jog nusikalstama veika būtų sukelti kokie nors padariniai, tačiau, nepaisant to, Lietuvoje, sprendžiant, ar tam tikri neigiamo pobūdžio teiginiai gali būti pripažinti kaip

kurstantys neapykantą ir atitikti BK 170 straipsnyje numatytas nusikalstamas veikas, teismai dažnu atveju kaip vieną iš būtinų aspektų tokios veikos nustatymui vertina išsakytų teiginių pavojingumą ir galėtą sukelti grėsmę baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Tokia praktika yra susiformavusi atsižvelgiant į Konstitucinio teismo ir LAT išreikštą poziciją, jog ne visais atvejais yra tikslinga bet kokią teisės pažeidimą pripažinti nusikaltimu ir už jį taikyti griežčiausią bausmę, priešingai – demokratinėje visuomenėje baudžiamoji atsakomybė turėtų būti suvokiama kaip ultima ratio priemonė.⁵⁸ Baudžiamosios teisės kontekste ultima ratio suprantama kaip „paskutinė priemonė“ dėl savo sukeliama itin sunkaus pobūdžio teisinių pasekmių, todėl kovoje su netinkamu elgesiu ir teisės pažeidimais, turėtų būti taikoma tik kitomis – civilinės, administracinės, socialinės apsaugos teisinėmis priemonėmis negalint šių tikslų įgyvendinti.⁵⁹ Kaip ultima ratio priemonės taikymo kriterijai mokslinėje literatūroje yra išskiriami veikos pavojingumas ir žala.⁶⁰ Veikos pavojingumas yra nustatomas įvertinus teisės pažeidimo objektą, būdą, kuriuo padaryta veika ir naudotas priemonės tai veikai įvykdyti, taip pat kaltės formą bei tikslą. Tuo tarpu, žalos kriterijus vertinamas atsižvelgiant į tai, ar dėl padarytos nusikalstamos veikos kilo reali materialinės ar moralinės žalos grėsmė visuomeniniams gėriams. Tad įvertinus pavojingumo ir galėtos sukelti ar sukeltos žalos visuomenės saugomiems gėriams mastą, sprendina, ar veika pakankamai pavojinga, kad už ją būtų taikytina ultima ratio priemonė – baudžiamoji atsakomybė. Tokią poziciją išreiškia ir EŽTT, pažymėdamas, kad baudžiamosios sankcijos, taip pat ir už sunkiausio pobūdžio neapykantos reiškimą – raginimą smurtauti, taikytinos tik kaip ultima ratio priemonė, tačiau, atkreipia dėmesį, kad jeigu veikos yra nukreiptos į asmens psichinį ar fizinį vientisumą, tinkama visuomenės apsauga ir nusikaltimų prevencija gali būti užtikrinama tik veiksmingomis baudžiamosios teisės priemonėmis.⁶¹ Viena vertus, tokia pozicija, kad ne už visus neigiamo pobūdžio išsireiškimus prieš tam tikru požymiu išsiskiriančias grupes turėtų būti taikomos baudžiamosios teisės priemonės, padeda Lietuvoje išlaikyti demokratiją visuomenėje, apsaugoti visuomenės narius nuo perteklinių apribojimų, garantuoja jiems teisę laisvai reikšti savo nuomonę. Kita vertus, nesant kitų priemonių tinkamai nubausti asmenis už neapykantos kalbą, o baudžiamosios teisės priemonės tam tikru atveju laikant per griežtomis, perteklinėmis, asmenys, skleidžiantys neapykantą, lieka nenubaudžiami, o asmenys, priklausantys mažumų grupėms, išsiskiriančioms savo rase, tauta, etnine kilme, religija ar kitokiu požymiu – neapsaugoti, sukuriami terpė tokio pobūdžio veikoms skliti.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, pastebima, kad tam, jog išsakyti teiginiai pasiektų atitinkamą pavojingumo lygį, kad būtų vertintini kaip kurstantys neapykantą, jie turi būti konkretūs ir tiesioginio pobūdžio. Pavyzdžiui, Panevėžio apylinkės teismo nuosprendyje po vaizdo įrašų, pavadinimu „Lietuvoje vyksta Baltic pride eitynės“ parašytas komentaras „Galetu valdzia isleist istatima naikint juos, bet kur tau, patis valdzioje tokie“, įvertintas kaip neigiamas, įžeidžiantis, tačiau jame nesant konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, kurie kurstyti naudoti smurtą homoseksualių asmenų atžvilgiu, jis nelaikytinas kaip pasiekiantis tokį pavojingumo lygį, jog

⁵⁸ Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas (Konstitucinis teismas, 1997, Nr. 4/97); A. P. p. *Valstybė*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2011, Nr. 2K-262/2011).

⁵⁹ A. Dambrauskienė, „Ultima ratio principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2017), p. 73.

⁶⁰ R. E. Mazurevičiūtė, „Ar baudžiamosios atsakomybės už privataus gyvenimo pažeidimus taikymas atitinka ultima ratio principą?“, (magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2015), p. 25.

⁶¹ Žr. EŽTT bylas: *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* (2020, (peticijos Nr. 41288/15), *Identoba and others v. Georgia* (2015, peticijos Nr. 73235/12).

galėtų būti pripažįstamas nusikalstama veika pagal BK 170 straipsnio 3 dalį.⁶² Kitoje, LAT byloje, teismas pažymėjo, kad internete parašytame komentare „kurie šiuose komentaruose prijaučia homikų išsišokimui, patys yra tokie patys iškrypėliai ir psichiniai ligoniai <...> Juos skubiai reikėjo surinkti ir išvežti į Psichiatrinę...“ nėra konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą ar kurstančių diskriminuoti homoseksualius asmenis – nors parašyti teiginiai ir yra nekorektiški, neetiški, turi niekinamą atspalvį, tačiau savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK 170 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos.⁶³ Pateiktų pavyzdžių atveju matyti, kad teismai nors ir pripažįsta, jog kaltinamųjų komentarai buvo niekinantys ir įžeidūs, vis dėlto jie įvertinami kaip nepakankamai pavojingi, kadangi juose nėra konkrečiai ir tiesiogiai išreiškiamas neapykanta, raginama imtis konkrečių smurtinio pobūdžio veiksmų. Toks Lietuvos teismų vertinimas nevisiškai sutampa su EŽTT praktika neapykantos kurstymo byloje, kur įžeidžiantis komentaras, nukreiptas prieš kokių nors požymiu išsiskiriančią grupę, jau yra pakankamas tokių veiksmų pripažinimui neapykantos kalba. Be to, nesutiktina ir su šiuo atveju teismų vertinimu dėl minėtų teiginių nekonkreto ir netiesioginio pobūdžio, nes iš jų ganėtinai akivaizdžiai matyti kaltinamųjų raginimas homoseksualius asmenis „naikinti“ bei „išvežti į psichiatrinę“, nepriklausomai nuo to, kad teiginiai parašyti daugiau pasvarstymų bei būtojo laiko forma, taip lyg sukuriant netiesioginį ir nekonkretų tokių teiginių pobūdį. Pažymėtini viešajame diskurse išreiškiamą neapykantos kalbą tyrusių mokslininkų tyrimai, jog neapykantos kalba gali pasireikšti įvairiais būdais, būti išsakoma subtiliai, netiesiogiai,⁶⁴ kas būtent ir matoma šiuo atveju. Dar vienoje LAT byloje, po straipsniu, pavadinimu „Dėl gėjų teisių pažeidimo – mitingas prie Rusijos ambasados“ parašytas komentaras „Duoti į kailį tokies įdraskytašikniams“ vėlgi įvertintas kaip nekorektiškas, prasilenkiantis su etiška savo nuomonės skleidimu, tačiau savo turiniu ir pavojingumo laipsniu neatitinkantis BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų požymių.⁶⁵ Šioje LAT nutartyje pažymėta, kad autoriaus požiūris nedetalizuojamas, apie smurtą kalbama abstrakčiai, panaudojant frazeologizmus, komentare nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio pobūdžio neapykantos ar diskriminacijos skatinimo, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. būtų pažeistas homoseksualių žmonių grupės lygiateisiškumas, orumas. Šioje byloje taip pat įvertintas socialinis kontekstas – tai, kad Lietuvoje vyrauja konservatyvus, neigiamas visuomenės požiūris į homoseksualius asmenis, tačiau atsižvelgiant į šias aplinkybes, komentaro kontekstas nevertintinas kaip toks įtemptas, jog už jį būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė kaip ultima ratio priemonė. Šiuo atveju pažymėtina, kad EŽTT praktikoje, vertinant, ar tam tikri teiginiai galėtų būti prilyginami nusikalstamai veikai – neapykantos kurstymui, vienas iš ypatingai svarbių kriterijų yra išsakytų teiginių kontekstas ir EŽTT teiginius, išsakytus valstybėje esant įtemptam politiniam ar socialiniam kontekstui, vertina griežčiau, kaip labiau pavojingus, galinčius padaryti daugiau žalos.⁶⁶ To pasigendama Lietuvos teismų praktikoje, kadangi, kaip ir matoma minėtu atveju, net ir įvertinus tai, kad Lietuvoje homoseksualių asmenų teises supa socialinė įtampa, tai Lietuvos teismų požiūriu nėra didesnį pavojingumą rodantis požymis. Taigi Lietuvos teismų

⁶² *Valstybė p. V. J.*, Panevėžio apylinkės teismas (2022, Nr. 1-50-857/2022).

⁶³ *J. J. p. Valstybė*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2012, Nr. 2K-677/2012).

⁶⁴ S. Assimakopoulos, F. H. Baidar ir S. Millar, *Online Hate Speech in the European Union A Discourse-Analytic Perspective* (Switzerland: Springer Cham, 2017), p. 87, doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-72604-5>.

⁶⁵ *Valstybė p. V. G.*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2016, Nr. 2K-86-648/2016).

⁶⁶ Žr. EŽT bylą: *Le Pen v. France* (2010, peticijos Nr. 18788/09).

praktikoje išsakytos kalbos kontekstas nėra tinkamai įvertinamas, taip nenustatomas tokių veiku pakankamas pavojingumas, kas tuomet ir trukdo jas pripažinti nusikalstamomis ir taikyti už jas baudžiamosios teisės priemones.

Pažymėtina Šiaulių apylinkės teismo byla, kurioje buvo pasisakyta, kad internete parašytame komentare „Piderasai jobani blet naikint jumis blet“, pavartotas žodis „naikint“, reiškiantis „padaryti, kad nebūtų“, nesuapnuoja išvados, kad tai galėtų būti padaroma tik smurtinio ar fizinio pobūdžio veiksmais, o baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 dalį, o ypač 3 dalį kilti, neužtenka vien įžeidžiančio pobūdžio komentaro, jeigu jame nėra konkretaus neapykantos skatinimo, kurstymo panaudoti smurtą ar fiziškai susidoroti, dėl kurio galėtų kilti realiai grėsmė baudžiamojo įstatymo saugomam objektui.⁶⁷ Pastebima, kad toks teismo požiūris ypatingai atsiskleidžia bylose, kuriose BK 170 straipsnyje numatyta saugomam objektui. Tokiose bylose asmenys visais atvejais yra nuteisiami ne tik pagal BK 284 straipsnį, bet ir pagal BK 170 straipsnį, kadangi išsakytus neapykantą kurstančius teiginius šiose situacijose seka fiziniai veiksmai, ką teismai laiko pavojingesne veika, todėl nebereikia atskirai svarstyti, ar išsakyti teiginiai buvo pakankamai pavojingi, jog už juos būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė. Viena vertus, sutiktina su tuo, kad fizinio pobūdžio veiksmai rodo didesnę veikos pavojingumą, realiai kylančią grėsmę asmenų fiziniam vientisumui, už ką, be abejonės, reikia taikyti griežčiausias – baudžiamojo poveikio priemones. Kita vertus, pažymėtina G. W. Allport išankstinių nuostatų teorija (skalė),⁶⁹ anot kurios, žodinė neapykanta kitų asmenų atžvilgiu nėra savarankiškas reiškinys, o tik pirma pakopa, kurią peržengus, vis artėjama prie smurtinių veiksnių apraiškų. Taigi neapykantą kurstančią kalbą būtina sukontroliuoti ir tinkamai už ją nubausti tol, kol ji neperėjo į fizinio pobūdžio veiksmus.

Taigi, išanalizavus Lietuvos teismų praktiką, akivaizdu, kad teismai, sprenddami, ar neigiamo pobūdžio teiginiai gali būti laikomi nusikalstama veika pagal BK 170 straipsnį ir ar už juos galima taikyti baudžiamąją atsakomybę kaip ultima ratio priemonę, kaip vieną iš būtinų kriterijų vertina išsakytų teiginių pavojingumą. Pakankamai pavojingomis, kad būtų pripažįstamos nusikalstamomis, Lietuvos teismų praktikoje vertinamos tokios veikos, kai išsakyti teiginiai yra konkretūs ir tiesiogiai kursto neapykantą, kas ne visiškai atitinka EŽTT formuojamą praktiką, kur baudžiamajai atsakomybei taikyti tiesioginis neapykantos kurstymas nėra būtinas. Apžvelgus pavojingumo aspektą Lietuvos teismų praktikoje, toliau svarbu aptarti, kaip Lietuvos teismai neapykantos kurstymo bylose vertina sistemingumo požymį.

⁶⁷ Valstybė p. R. B., Šiaulių apylinkės teismas (2022, Nr. 1-937-1065/2022).

⁶⁸ Valstybė p. D. M., Vilniaus miesto apylinkės teismas (2023, Nr. 1-312-716/2023); A. K. p. Valstybė, Vilniaus apygardos teismas (2022, Nr. 1A-234-898/2022); Valstybė p. A. K., Vilniaus miesto apylinkės teismas (2022, Nr. 1-26-486/2022); E. L. p. Valstybė, Vilniaus miesto apylinkės teismas (2019, Nr. 1A-452-898/2019); S. S. D. ir R. S. D. p. Valstybė, Kauno apygardos teismas (2017, Nr. 1A-531-530/2017); L. B. p. Valstybė, Vilniaus apygardos teismas (2016, Nr. 1A-35-562/2016).

⁶⁹ Žr. išnašą Nr. 11, p. 26.

Sisteminimo požymis neapykantos kurstymo nusikaltimuose

Lietuvoje teismai, sprenddami, ar tam tikri teiginiai gali būti laikomi nusikalstama veika – neapykantos kurstymu pagal BK 170 straipsnį, taip pat dažnu atveju be pavojingumo aspekto vertina ir išsakytų teiginių sistemingumą. Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo byloje buvo vertinami asmens parašyti komentarai „Pydarus realiai gali sustabdyti tik V. Putinas. Jis tai ir daro“ bei „Konservatoriams kartu su liberalais laikas būtų pagalvoti apie vieningos partijos pavadinimą, pvz. „pedofilų, pederastų ir iškrypėlių partija“⁷⁰. Teismas pažymėjo, kad šiuo atveju ne vienkartiniai, bet sistemingi pasisakymai yra nesuderinami su asmens saviraiškos laisve, be to, vertindamas nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius, teismas nurodė, kad kadangi šio komentaro autorius savo komentarus paskleidė ne kartą, jo veikų negalima vertinti kaip atsitiktinių, neapgalvotų ir visiškai nepavojingų, todėl iš to darytina išvada, kad asmuo veikė kryptingai ir norėjo taip veikti.⁷¹ Tokio paties požiūrio laikėsi ir Kauno apygardos teismas kitoje byloje, kur internete autorius parašė 15 tokio pobūdžio komentarų, kaip kad: „Rusiškos kiaulės kriuksi pritvinkę žmonių kraujo. geras ruskis – miręs“, kas, teismo manymu, rodo, jog jo veiksmai nebuvo neapgalvoti ir atsitiktiniai.⁷² Šiuo atveju teismas papildomai įvertino ir tai, kad toks kiekis komentarų buvo parašytas internete, kur informacija sklinda greičiau. Atsižvelgus į tai, kad komentarai paskleisti internetinėje platformoje bei į komentarų sistemingumą, tokie autoriaus veiksmai įvertinti kaip labiau pavojingi.⁷³ Viena vertus, tai, kad Lietuvos teismai internete parašytus komentarus įvertino kaip didesnio pavojingumo, sutampa su EŽTT praktika, kurioje išreiškiama, kad internete neapykantą kurstantys teiginiai sklinda greičiau, pasiekia daugiau žmonių, išlieka ilgiau.⁷⁴ Tačiau nesutiktina su Lietuvos teismų vertinimu asmens tyčios nustatymui atsižvelgiant į išsakytų komentarų kiekį, kadangi, kaip pažymėta ir EŽTT, sistemingumas nėra BK 170 straipsnyje numatytų veikų sudėties požymis,⁷⁵ taigi ir šiuo atveju asmens tyčia turėtų būti nustatoma atsižvelgiant į patį faktą, kad parašytas nors ir vienas, bet neapykantą kurstančio pobūdžio komentaras, o didelis komentarų skaičius galėtų turėti įtakos nebent asmens baudmės dydžiui. Kitoje byloje asmuo nuteistas už tai, kad laikotarpiu nuo 2012 m. liepos 30 d. iki 2014 m. vasario 12 d., svetainėje www.facebook.com, po nuotraukomis parašė viso 13 tokio pobūdžio komentarų, kaip kad: „Kaip Jums tai patinka. Zombių ir vampyrų religija!“, „Artėja pabaiga krikščionims“ ir pan., kuriais tyčiojosi iš krikščionių, kurstė diskriminuoti prieš žmonių grupę, skiriamą religiniu pagrindu.⁷⁶ Šiuo atveju teismas pasisakė, kad tai, jog asmuo šią veiką darė nuolat, t. y. parašė net 13 tokio pobūdžio komentarų, juos kartojo savo iniciatyva ir niekieno neskatinamas, o taip pat tai, kad jis juos skelbė ilgą laiko tarpą, rodo didesnę veiksmų pavojingumą bei tai, kad jis veikė siekdamas kurstyti neapykantą, t. y. veikė tiesiogine tyčia.⁷⁷ Kitoje byloje Vilniaus apygardos teismas vėlgi padarė išvadą, kad nuteistosios net 12 kartų parašyti tokio pobūdžio komentarai, kaip: „Kur žydai, ten sumaištis, juden RAUS!“

⁷⁰ V. L. p. Valstybė, Klaipėdos apygardos teismas (2017, Nr. 1A-151-360/2017).

⁷¹ Žr. ten pat.

⁷² R. P. p. Valstybė, Kauno apygardos teismas (2017, Nr. 1A-9-594/2017).

⁷³ Žr. ten pat.

⁷⁴ Žr. EŽTT bylą: *Delfi AS v. Estonia* (2015, peticijos Nr. 64569/09).

⁷⁵ Žr. EŽTT bylą: *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* (2020, peticijos Nr. 41288/15).

⁷⁶ V. Ž. p. Valstybė, Klaipėdos apygardos teismas (2016, Nr. 1A-209-361/2016).

⁷⁷ Žr. ten pat.

„Šveicarija – Šveicarams, Lietuva – Lietuviams, Sirija – Sirams, o žydams - židiny“, rodo, kad jos veiksmai nebuvo neapgalvoti ir atsitiktiniai, t. y. ji veikė suprasdama savo veikos pavojingumą ir norėjo taip veikti.⁷⁸ Šiuo atveju teismas kaltinamosios kaltę nustatė taip pat atsižvelgęs į jos parašytų komentarų kiekį, nors formalios BK 170 straipsnio sudėties atveju net ir vienas neigiamo pobūdžio komentaras turėtų būti pakankamas konstatuoti, kad jį parašydamas asmuo suvokė, kad elgiasi netinkamai, kad toks jo komentaras yra įžeidus, kursto neapykantą, ir kadangi vis tiek jį parašė, vadinasi, norėjo taip veikti.

Nors Lietuvos teismų praktikoje retai pasitaiko veikos, kvalifikuotos pagal BK 170 straipsnio 1 dalį, kur asmenys kaltinami tuo, jog su tikslu platinti gamino, įsigijo, siuntė, gabeną, laikė dalykus, kuriuose kurstoma neapykanta arba tokie dalykus platino, tačiau pastebima, jog tokiu atveju teismai taip pat laikosi principo, jog sistemingumas rodo didesnę veikos pavojingumą. Pavyzdžiui, byloje, kur asmuo sukūrė ne mažiau kaip 335 vnt. proklamacijų „TAUTIETI“, „LAISVĘ LIETUVAI! ŠALIN EURĄ! Ž TAUTINĘ IR SOCIALISTINĘ REVOLIUCIJĄ!“, jas laikė, gabeną bei platino, teismas pažymėjo, kad asmuo ne dėl atsitiktinumo vieną kartą, o sistemingai kūrė šias proklamacijas ir be proklamacijų turinio, pačių proklamacijų kiekis taip pat patvirtina, kad jis veikė suvokdamas savo veikos pavojingumą ir norėjo taip veikti.⁷⁹ Sutiktina su tokiu teismo požiūriu, kad didesnis proklamacijų kiekis šiuo atveju rodo didesnę veikos pavojingumą, kadangi tokiu būdu neapykantą kurstanti kalba pasiekia didesnę kiekį žmonių, tačiau, nesutiktina su teismo vertinimu, kad proklamacijų kiekis rodo asmens tyčią, kadangi net ir esant formaliai BK 170 straipsnio sudėčiai, disponavimas net ir viena proklamacija, kuria kurstoma neapykanta, su tikslu ją platinti, turėtų būti pripažįstama neapykantą kurstančia veika.

Lietuvos teismų praktikoje taip pat pastebima ne tik tai, kad tais atvejais, kuomet parašytas daugiau nei vienas neigiamo pobūdžio komentaras, tai įvertinama kaip didesnio pavojingumo veika, bet ir tai, kad dažnu atveju tik vieno tokio pobūdžio komentaro negana patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 170 straipsnį. Pavyzdžiui, Šiaulių apylinkės teismo byloje pažymėta, kad komentaras „Piderasai jobani blet naikint jumis blet“ yra vienkartinis, lakoniškas, nekonkretus, kas reiškia, kad asmens veiksmai buvo neapgalvoti, atsitiktiniai, labiau spontaniški.⁸⁰ Taip pat, kitoje byloje, Kauno apygardos teismas nurodė, kad komentaras „Isnaikinsim“, kuriuo viešai skatinama neapykanta ir homoseksualūs asmenys niekinami dėl savo seksualinės orientacijos, yra tik vienas, abstraktus, lakoniškos pobūdžio, jis nebuvo detalčiau išdėstomas ar motyvuojamas, siekiant ir kitus asmenis nuteikti prieš homoseksualius asmenis, todėl nepakankamai pavojingas, kad būtų vertinamas kaip BK 170 straipsnio 2 dalyje numatyta nusikalstama veika.⁸¹ Vertinant tai EŽTT praktikos kontekste, kuriame net ir netiesioginio pobūdžio teiginiai, kuriais, pavyzdžiui, išreiškiamas neigiamas nusistatymas homoseksualų atžvilgiu, homoseksualumą siejant su iškrypimu, arba, pasisakant, kad valstybė yra mažiau saugi dėl to, kad joje daugėja migrantų, yra įvertinama kaip neapykantos kurstymas, taip pat paminint ir mokslininkų atliktus tyrimus, kad neapykanta gali būti išreiškiamą įvairiais būdais ir formomis, toks Lietuvos teismų požiūris į neapykantos kalbą laikytinas per švelniu, neišpildančiu tikslo atpažinti net ir užslėptą neapykantą ir nubausti asmenis už jos skleidimą.

⁷⁸ D. B. L. p. Valstybė, Vilniaus apygardos teismas (2016, Nr. 1A-335-209-2016).

⁷⁹ Valstybė p. Ž. R., Lietuvos apeliacinis teismas (2018, Nr. 1A-288-202/2018).

⁸⁰ Valstybė p. R. B., Šiaulių apylinkės teismas (2022, Nr. 1-937-1065/2022).

⁸¹ Valstybė p. A. J., Kauno apygardos teismas (2019, Nr. 1A-131-579/2019).

Iš Lietuvos teismų praktikos akivaizdu, kad dažniausiai teiginiai įvertinami kaip didesnio pavojingumo, jeigu yra parašomas daugiau nei vienas neigiamo pobūdžio komentaras, o vienkartinio komentaro negana patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn už neapykantos kurstymą. Taip yra todėl, jog, teismų manymu, jeigu asmuo parašė daugiau nei vieną neapykantą kurstantį komentarą, tai rodo, kad tokie veiksmai nebuvo atsitiktiniai, priešingai – kad jie buvo apgalvoti, kad asmuo veikė suprasdamas, jog veikia priešingai teisei ir norėjo taip veikti. Šiuo atveju reikalinga atkreipti dėmesį į tai, jog EŽTT praktikoje sistemingumas nėra vienas iš aspektų, vertintinų kvalifikuojant neigiamo pobūdžio teiginius kaip neapykantos kurstymą. Be to, ypatingai svarbu pažymėti, jog EŽTT byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, kur buvo parašytas ne vienas niekinančio pobūdžio komentaras, EŽTT atkreipė dėmesį, kad pagal Lietuvos BK, sistemingumas apskritai nėra vienas iš BK 170 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymių. Viena vertus, sistemingumas padeda atskleisti veikos pavojingumą, t. y. kuo daugiau neigiamo pobūdžio komentarų, tuo pavojingesnė ir asmens veika. Kita vertus, pagal esamą BK 170 straipsnio sudėtį, sistemingumas neturėtų daryti įtakos asmenų tyčios nustatymui ir pripažinimui kaltais už neapykantos kurstymą.

Taigi sistemingumo požymis Lietuvos teismų praktikoje yra vienas iš aspektų, rodančių asmens tyčią ir didinančių nusikalstamos veikos pavojingumą, kas lemia, jog už vienkartinius neigiamo pobūdžio komentarus asmenys dažnu atveju nėra patraukiami baudžiamojon atsakomybėn už neapykantos kurstymą. Tokia Lietuvos teismų praktika ne tik skiriasi nuo EŽTT praktikos, bet ir neatitinka BK 170 straipsnyje įtvirtintos neapykantos kurstymo nusikaltimo sudėties, kadangi pagal formalią šio straipsnio sudėtį, neigiamų komentarų sistemingumas apskritai neturėtų būti vertinamas kaip vienas iš neapykantos kurstymo nusikaltimo sudedamųjų dalių.

IŠVADOS

1. Nei Lietuvoje, nei tarptautiniu mastu nėra įtvirtinto bendro neapykantos kurstymo apibrėžimo, tačiau bendriausia prasme neapykantos kurstymas (neapykantą kurstanti kalba) gali būti apibūdinamas kaip bet kokios formos neapykantos, nukreiptos prieš asmenį ar asmenų grupę, išsiskiriančią tam tikru požymiu, tokiu kaip amžius, lytis, seksualinė orientacija, neįgalumas, rasė, odos spalva, tautybė, kalba, kilmė, etninė kilmė, socialinė padėtis, tikėjimas, įsitikinimai ar pažiūros, skleidimas, skatinimas ar pateisinimas.
2. Tiek Lietuvoje, tiek ir tarptautiniu mastu įtvirtinta, kad neapykantos kurstymas yra kiekvienam suteiktos saviraiškos laisvės ribų peržengimas, keliantis pavojų valstybei ir visuomenei, dėl ko yra laikomas nusikalstama veika, už kurią visose valstybėse turi būti baustina baudžiamosios teisės priemonėmis.
3. Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje bei Danijoje baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė yra asmens orumas, todėl neapykantos kurstymas gali pasireikšti asmens įžeidimu ar žeminimu, tačiau, kad tokia veika būtų pakankamai pavojinga, kad už ją būtų taikomos baudžiamosios teisės priemonės, Vokietijoje kurstant neapykantą turi būti sutrikdoma visuomenės rimtis. Tuo tarpu Latvijoje baudžiamuoju įstatymu saugoma vertybė yra asmenų lygybė prieš įstatymą, todėl neapykantos kurstymas gali pasireikšti per asmenų teisių ribojimą ar privilegijų suteikimą. Panašiai neapykantos kurstymas vertinamas ir

Prancūzijoje, kur jis gali pasireikšti asmenis diskriminuojant, tačiau, priešingai nei visose aptartose valstybėse, kad neapykantos kurstymas būtų laikomas nusikalstama veika, Prancūzijoje reikalinga įrodyti, kad neapykantos kurstymas sukėlė realius pavojingus padarinius – diskriminaciją, neapykantą ar net smurtą.

4. Lietuvos teismų praktikoje baudžiamoji atsakomybė už neapykantos kurstymą kyla, jeigu išsakyti komentarai yra konkretūs ir tiesiogiai kurstantys neapykantą, kai EŽTT praktikoje neapykanta gali būti kurstoma ir netiesiogiai, pasireikšti netolerancija bei neapykantos ir smurtinių veiksmų pateisinimu. Priešingai EŽTT praktikai, Lietuvoje vieno neigiamo komentaro negana asmens tyčiai kurstyti neapykantą nustatyti, todėl vienkartinio pobūdžio komentarai nesudaro neapykantos kurstymo sudėties. Lietuvoje taip pat nėra skiriama pakankamai dėmesio socialinio ir politinio išsakytų teiginių konteksto vertinimui, į ką ypatingai atsižvelgiama EŽTT praktikoje.
5. Baudžiamosios atsakomybės taikymas už neapykantos kurstymo nusikaltimus Lietuvoje suvokiamas kaip ultima ratio priemonė, kai neapykantos kurstymo veiksmų pavojingumą pagrindžia jų sistemingumas ir reali grėsmė baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Specialioji literatūra

1. Bihariová, Irena. *Tackling hate crime and hate speech in Europe* Bratislava: In Justitia, 2018. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/11/Tackling-Hate-Crime-and-Hate-Speech-in-Europe_EN.pdf.
2. Bilius, Mindaugas, Žaneta Navickienė, Vilius Velička. „Hate crimes: evaluation of Lithuanian courts’ decisions in the light of the practice of the European Court of Human Rights“. *Baltic Journal of Law & Politics* 14:1 (2021): 22–47. doi: 10.2478/bjlp-2021-0002.
3. Dambrauskienė, Aušra. „Ultima ratio principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2017.
4. Isokaitė, Indrė. „Ekonominio nuosmukio poveikis neapykantos veikų tendencijoms“. *Teisė* 94, ISSN 1392-1274 (2015): 189–203. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/7357/5355>.
5. Mazurevičiūtė, Rūta Elžbieta. „Ar baudžiamosios atsakomybės už privataus gyvenimo pažeidimus taikymas atitinka ultima ratio principą?“. Magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2015.
6. Murauskienė, Dovilė, Raimundas Jurka, Jolanta Zajančauskienė. „The Instigation of Hatred: Questions of Legal Evaluation and Procedural Issues“. *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 8 ISSN 2345-0282 (2020): 896–913. doi: 10.9770/jesi.2020.8.2(54).
7. Veličkaitė, Liveta, Viktorija Seniutytė ir Karina Mušket. „Incitement to Hatred as a Criminal Offence: Logical Argumentation“. *Methodical International Students’ Scientific –Simpozium Academic Aspirations of Youth: Insights In Economy,*

Management, Law And Technologies 2022 ISSN 2029-0217 (2022): 100–103.
<https://ltvk.lt/wp-content/uploads/2022/05/LEIDINYS-2022.pdf>.

TEISĖS AKTAI

8. Criminal Law of the Republic of Latvia.
9. Danish Criminal Code, (1930).
10. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios* 40-987 (1995).
11. French Penal Code.
12. German Criminal Code.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 89-2741 (2000).
14. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės Žinios* 33-1014 (1992).
15. Neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos ikiteisminio tyrimo metodinės rekomendacijos, I-164 (2023).
16. Press Freedom Act of the French Republic.
17. Public Order Act 1986.
18. 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis, 2008/913/TVR (2008).

Teismų praktika

19. A. K. p. Valstybė (Vilniaus apygardos teismas, 2022, Nr. 1A-234-898/2022).
20. A. P. p. Valstybė (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nr. 2K-262/2011).
21. Atamanchuk v. Russia (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2020, peticijos Nr. 4493/11).
22. Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2020, (peticijos Nr. 41288/15).
23. Budinova and Chaprazov v. Bulgaria (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2021, peticijos Nr. 12567/13).
24. Cumpănă and Mazăre v. Romania (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2004, peticijos Nr. 15615/07).
25. D. B. L. p. Valstybė (Vilniaus apygardos teismas, 2016, Nr. 1A-335-209-2016).
26. Delfi AS v. Estonia (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2015, peticijos Nr. 64569/09).
27. E. L. p. Valstybė (Vilniaus miesto apylinkės teismas, 2019, Nr. 1A-452-898/2019).
28. Feret v. Belgium (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2009, peticijos Nr. 15615/07).
29. Ibragim Ibragimov and Others v. Russia (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2018, peticijos Nr. 1413/08 ir 28621/11).
30. Identoba and others v. Georgia (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2015, peticijos Nr. 73235/12).
31. Jersild v. Denmark (Europos Žmogaus Teisių teismas, 1994, peticijos Nr. 15890/89).
32. J. J. p. Valstybė (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2012, Nr. 2K-677/2012).

33. Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas (Konstitucinis teismas, 2005, Nr. 10/02).
34. Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Konstitucinis teismas, 2002, Nr. 36/2000).
35. L. B. p. Valstybė (Vilniaus apygardos teismas, 2016, Nr. 1A-35-562/2016).
36. Le Pen v. France (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2010, peticijos Nr. 18788/09).
37. Mariya Alekhina and Others v. Russia (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2018, peticijos Nr. 38004/12).
38. Norwood v. the United Kingdom (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2004, peticijos Nr. 23131/03).
39. Perinçek v. Switzerland (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2015, peticijos Nr. 27510/08).
40. R. P. p. Valstybė (Kauno apygardos teismas, 2017, Nr. 1A-9-594/2017).
41. S. S. D. ir R. S. D. p. Valstybė (Kauno apygardos teismas, 2017, Nr. 1A-531-530/2017).
42. Valstybė p. A. D. (Kauno apygardos teismas, 2013, Nr. 1A-831-319-2013).
43. Valstybė p. A. J. (Kauno apygardos teismas, 2019, Nr. 1A-131-579/2019).
44. Valstybė p. A. K. (Vilniaus miesto apylinkės teismas, 2022, Nr. 1-26-486/2022).
45. Valstybė p. D. K. (Vilniaus apygardos teismas, 2019, Nr. 1A-511-654/2019).
46. Valstybė p. D. M. (Vilniaus miesto apylinkės teismas, 2023, Nr. 1-312-716/2023).
47. Valstybė p. R. B. (Šiaulių apylinkės teismas, 2022, Nr. 1-937-1065/2022).
48. Valstybė p. V. G. (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2016, Nr. 2K-86-648/2016).
49. Valstybė p. V. J. (Panevėžio apylinkės teismas, 2022, Nr. 1-50-857/2022).
50. Valstybė p. V. S. (Vilniaus apygardos teismas, 2012, Nr. 1S-536-468/2012).
51. Valstybė p. Ž. R. (Lietuvos apeliacinis teismas, 2018, Nr. 1A-288-202/2018).
52. Vejdeland and Others v. Sweden (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2012, peticijos Nr. 1813/07).
53. V. L. p. Valstybė (Klaipėdos apygardos teismas, 2017, Nr. 1A-151-360/2017).
54. Vona v Hungary (Europos Žmogaus Teisių teismas, 2013, peticijos 35943/10).
55. VšĮ Europos žmogaus teisių fondas p. Valstybė (Vilniaus apygardos teismas, 2015, Nr. 1S-1377-487/2015).
56. V. Ž. p. Valstybė (Klaipėdos apygardos teismas, 2016, Nr. 1A-209-361/2016).

Internetiniai šaltiniai

57. Bąkowski, Piotr. „Combating hate speech and hate crime in the EU“, European Parliamentary Research Service PE 733.520 (2022).
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733520/EPRS_ATA\(2022\)733520_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733520/EPRS_ATA(2022)733520_EN.pdf).
58. „Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas siekiant diskriminuoti ar išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui Lietuvos Respublikoje (forma motyvai)“. *Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos*.
https://www.ird.lt/reports/view_item_datasource?id=10368&datasource=80984.
59. European Commission. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: A more inclusive and protective Europe: extending the list*

of EU crimes to hate speech and hate crime. Brussels: European Commission, 2021.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0777>.

60. International Association of Prosecutors. *Prosecuting Hate Crimes: A Practical Guide*. Poland: Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014.
<https://www.osce.org/files/f/documents/0/0/124532.pdf>.
61. Murauskienė, Dovilė. *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo* Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2019.
[https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97i%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo\(1\).pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97i%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo(1).pdf).

SUMMARY

THE QUALIFICATION PROBLEM OF INCITEMENT AGAINST ANY NATION, RACE, ETHNIC, RELIGIOUS OR OTHER GROUP OF PEOPLE IN LITHUANIAN CRIMINAL LAW

In Lithuania most pre-trial investigations into incitement to hatred are terminated before reaching the court, and in the courts, a large part of persons who are accused of incitement to hatred are acquitted without identifying the elements of incitement to hatred in their actions. Therefore, this study discusses the issue of the qualification of incitement to hatred in the practice of Lithuanian courts. The purpose of this study is to evaluate the application of criminal responsibility for these crimes in the context of the European Court of Human Rights (ECtHR) jurisprudence and the principle of ultima ratio, after performing a systematic analysis of the criminal act of incitement to hatred.

The conducted research showed that neither in Lithuania nor internationally there is a common definition of incitement to hatred, but it can be described as spreading, promoting, or justifying any form of hatred directed against a person or a group of persons distinguished by a certain characteristic. Incitement to hatred is enshrined in both Lithuanian legal acts and international documents as a criminal act, which must be punished by means of criminal law. In Germany, the United Kingdom, and Denmark, incitement to hatred can be manifested by insulting or humiliating a person, but in Germany, incitement to hatred must also disturb the public order. Meanwhile, in Latvia, incitement to hatred can manifest itself through the restriction of the rights of individuals or the granting of privileges. Similarly, incitement to hatred is assessed in France, where it can manifest itself in the form of discrimination against individuals, but it is necessary to prove that incitement to hatred has caused real dangerous consequences - discrimination, hatred, or even violence. The qualification of incitement to hatred in Lithuania does not fully correspond to the practice of the ECtHR, since in Lithuania, specific and directly inciting statements are considered to be incitement to hatred, while the ECtHR recognizes hate speech as indirect incitement to hatred. Moreover, contrary to the practice of the ECtHR, in Lithuania, in most cases, one hateful comment is not enough for the application of criminal liability, because the application of criminal liability for hate crimes in Lithuania is perceived as an ultima ratio

measure, when the danger of acts of hate is justified by their systematicity and a real threat to the values protected by the criminal law.

KEY WORDS

Incitement to hatred, hate speech, ultima ratio.